

Језик данас

НОВА СЕРИЈА

ГЛАСИЛО МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КУЛТУРУ УСМЕНЕ И ПИСАНЕ РЕЧИ

САДРЖАЈ

Осветљавања

Анета Спасојевић

Придеви са значењем људских особина исказани радним глаголским придевом

у придевској служби 1

Александра Марковић

Грађа Речника САНУ као драгоцен извор за етимолошка исцртавања:

на примеру одреднице прекада 9

Наташа Вуловић Емонтс, Марија Ђинђић

Од једнога ударца дуб не пада 19

Дејан Милорадов

О једном топониму – Шикунџе и о

једном херимониму – шикунџа 23

Преиспитивања

Светлана Слијепчевић Бјеливук

Како је фотонајаран и остало

фотонајаран? 28

Мали савети 33

Одлуке Одбора за стандардизацију

српског језика 35

Повеље Матице српске за неовање

српске језичке културе 37

Писци о језику 52

УРЕДНИЦИ

Академик ИВАН КЛАЈН (1997–2005)
Др РАДА СТИЈОВИЋ (2014–)

УРЕДНИШТВО

Др РАДА СТИЈОВИЋ (главни и одговорни уредник)
Др НАТАША ВУЛОВИЋ ЕМОНТС
Др РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ
Др РАДОЈИЦА ЈОВИЋЕВИЋ
Др ДУШКА КЛИКОВАЦ
Др ВЕСНА ЛОМПАР
Др АЛЕКСАНДРА МАРКОВИЋ
Др МАТО ПИЖУРИЦА
Мр ОЛГА САБО
Академик МИЛОСАВ ТЕШИЋ

Језик данас

Адреса Уредништва: 21000 Нови Сад, ул. Матице српске бр. 1

Телефон: 021/420-199, лок. 265

Издавач: Матица српска

Цена: 200,00 динара

Технички секретар
Катјарина Сунајко

Коректор
Татјана Пивнички Дринић

Технички уредник
Вукица Туцаков

Корице

Оскар Штјефан

Компјутерски слог
Владимир Вајић, ГРАФИТ, Петроварадин

Штампа
САЈНОС, Нови Сад

Језик данас на интернету:
www.maticasrpska.org.rs/jezik_danas
e-mail: ksunajko@maticasrpska.org.rs

Рукописи се не враћају

Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије
финансијски је помогло штампање овог гласила Матице српске

СIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

808

ЈЕЗИК данас : гласило Матице српске за културу усмене и писане речи / главни и одговорни уредник Рада Стијовић. – 1997, бр. 1-2005, бр. 21/22 ; Н. с. Год. 1 (10), бр. 1/2 (2014)– . – Нови Сад : Матица српска, 1997–. – 24 cm

Тромесечно.

ISSN 0354-9720 = Језик данас
COBISS.SR-ID 126253063

ОД ЈЕДНОГА УДАРЦА ДУБ НЕ ПАДА*

У паремиолошким јединицама (пословицама и изрекама) садрже се архаични слојеви менталитета различитих народа, а огледа се и историјски развој појединца, као и богата колективна искуства која им дају дидактички карактер. Оне језгровито и сликовито преносе слике из живота, вредности и обичаје ранијих епоха у различитим друштвима. Досадашња лингвистичка проучавања ових језичких јединица тицала су се синтаксичко-стилистичких карактеристика у оквиру једнојезичних истраживања, док су им контрастивна сагледавања приступала као језичким јединицама двају или више језика, подударним, сличним или различитим и супротним.

Уколико се ради о контрастивном приступу, традиција превођења показала је да превођење фразеолошко-паремиолошких језичких јединица спада међу најтеже преводилачке задатке. У традицијској се посебно захтевним сматра преношење семантичког и функционално-стилског, као и емоционално-експресивног садржаја пословице или изреке. Посебан проблем превођења за преводиоца представљају националноспецифичне јединице, чији карактер, а самим тим и превод, зависи од лингвистичких и екстралингвистичких фактора. Очекивано, превод је умногоме лакши уколико се упоређују два структурно и генетски сродна језика, јер су њихова граматичка структура и лексички састав слични. Језици чије су паремиолошке јединице предмет овог рада нису ни структурно, а ни генетски сродни.

Турским и српским језиком говоре и пишу два балканска народа која су у прошлости имала дужи непосредни контакт, што је резултирало великим бројем турцизама у српском језику. На пример, најновија истраживања указују на то да у савременом српском језику има око 3000 турцизама од којих више од 50% представља одомаћене и фреквентне турцизме.

Због контакта у прошлости у важне задатке убраја се и контрастивно представљање паремиолошких фондова ових језика. Као предмет контрастивног сагледавања једног сегмента паремиолошких фондова два језика овом приликом је изабрано представљање типова пословица и изрека с компонентама које означавају дрво или део дрвета, како би се указало на

* Овај рад финансирао је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-47/2023-01 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

сличности и разлике које се јављају на структурно-семантичком плану. Главне лексичке компоненте које улазе у састав разматраних пословица и изрека су: *дрво, губ*, односно *аџаџ, одун*. Такође, у компонентни састав улази и лексема којом се именује део дрвета: *џрана – дал*. Српски паремиолошки фонд ексцерпиран из описних и фразеолошких речника броји око 30 пословица и изрека с компонентама *дрво, губ, џрана*. У турском језику бележи се око 25 пословица и изрека с компонентама *аџаџ, одун, дал*. Лексема *дрво* у Речнику САНУ има пет семантичких реализација, а у примарном значењу именује „вишегодишњу, обично високу биљку врло чврсте грађе, чије је стабло причвршћено кореном за земљу, у доњем и средњем делу голо, а при врху обрасло гранама и лишћем”. Лексема *губ* која има слабо развијену полисемантичку структуру – три семантичке реализације, у секундарном значењу означава „дрво уопште; велико, старо дрво”. Лексема *џрана* има веома развијену полисемантичку структуру са седам семантичких реализација (примарно значење у Речнику САНУ је: „тањи, савитљивији део дрвета, израстао из стабла (или из самог корена код жбуња), који се даље разгранва у границе”).

Као посебне устаљене јединице у реченичној форми, пословице и изреке је при превођењу текста најпре важно препознати, одвојити их од слободних вишелексемних спојева речи, те, како је то већ општепрепоручљиво, када год је могуће, преводити их пословицама, тј. изрекама. Такво превођење подразумева навођење еквивалената у оба језика – паремиолошке јединице имају исто глобално значење, структурнограматички облик и стилске карактеристике или пак навођење аналога – паремиолошке јединице имају исто или слично глобално значење, али различит структурнограматички облик и лексички састав.

Навешћемо примере контрастивног представљања паремиолошке грађе ексцерпираних из описних речника српског језика, *Српских њословица* Вука Караџића, *Пословица* Ђура Даничића, као и из дескриптивног речника турског језика и постојећих речника турских пословица.

1. Прави српско-турски паремиолошки еквиваленти:

срп. *Каг маџарца у свайџове зову мора, да је њонесџало или воде или дрва.* / тур. *Eşegi düğüne çağırılmışlar, “ya su lazımdır ya odun” demiş.*

срп. *Ог једноџа ударца губ не џага.* / тур. *Bir vuruşla ağaç devrilmez.*

срп. *Младо се дрво савиџа.* / тур. *Ağaç yaş (fidan) iken eğilir.*

2. Српско-турске пословице које се преводе аналогом, а у оба језика садрже лексеми *дрво* / *аџаџ, џрана* / *дал, губ* / *одун*:

а) паремиолошке јединице оба језика садрже једну од наведених лексема:

срп. *Од сваког дрвџа се не ишецу (ираве) сипреле.* / тур. *Her ağacın meyvesi olmaz.* (досл. Не бива воће од сваког дрвета¹).

срп. *Не сеци љрану на којој сегиш.* / тур. *Küstüğün dağın odununu kesme.* (досл. Не сеци дрво из горе на коју си се наљутио).

б) српска паремиолошка јединица укључује једну од наведених лексичких компонената:

срп. *На зимовишће не иди љде није грва, хлеба и сџага.* / тур. *Dibi görünmeyem sudan geçte.* (досл. Не прелази воду чије се дно не види).

срп. *Дрво се на дрво наслања, а човек на човека.* / тур. *Adam adama (gene, her zaman) gerek olur.* (досл. Човек је човеку (изнова, увек) потребан).

в) турска паремиолошка јединица укључује једну од наведених лексичких компонената:

срп. *Није свако Туре за везира.* / тур. *Her ağaçtan kaşık olmaz* (досл. Не бива кашика од сваког дрвета).

срп. *Коњ који вуче иџ се и иуче.* / тур. *Meyve veren ağaç taşlanır.* (досл. Дрво које рађа воће се каменује).

срп. *Грубим људима и бесним исиа ваља с иуиа сићи.* / тур. *Az ateş çok odunu yakar.* (досл. Мало ватре изгори много дрва).

срп. *Нико није савршен, нишџа није савршено.* / тур. *Ağaç ne kadar uzasa göğes ermez.* (досл. Колико год дрво да се рашири не може досегнути небо).

Може се устврдити да и српски и турски језик бележе велики број пословица и изрека уопште, па тако и оних које садрже лексему *дрво*, односно *губ* и *љрану*. Лексема *дрво* се у компонентном саставу пословице или изреке семантички реализује углавном у наведеном примарном значењу или у секундарном: „исечено, исцепано комађе стабла и грана дрвета (1а) које се употребљава за огрев”. Понегде се јавља у фигуративном значењу мотивисаном метафором, када означава човека, нпр. *Млаго се дрво савија*. За три српске пословице постоје прави еквиваленти у турском језику, који у потпуности преносе смисао и који имају идентично значење, као и синтаксичку структуру. Такве паремиолошке јединице се и преводе еквивалентом, док се паремиолошке јединице које имају исто значење, а различиту синтаксичку и граматичку структуру преводе аналогом (разликује се компонентни састав паремиолошке јединице, али је глобално значење идентично). Оне могу у оба

¹ Досл. јесте скраћеница за „дословно”, односно означава „дословни, буквални превод”.

језика садржати наведене лексичке компоненте или само у српском, односно само у турском паремиолошком материјалу. Очекивано, број паремиолошких аналога је већи од правих еквивалената у паремиолошким системима двају језика.

Наташа Вуловић Емонтс
Институт за српски језик САНУ, Београд
natasa.vulovic@isj.sanu.ac.rs

Марија Ђинђић
Институт за српски језик САНУ, Београд
marija.djindjic@isj.sanu.ac.rs

